

באופן כללי ומביאה להיווצרותן של קבוצות אנרכיסטיות, המסכנות הן את הקבוצות והן את החברה כולה. אולם אסור שהביקורת על תופעות אלה תכשיר אצלנו את ההתחמקות מאחריותנו לעשות חשבון נפש נוקב. אם אנו, הנאבקים לשמור על קשר עם המודרנה ולהיות חלק מהציבור הכללי, רוצים להיות כנים עם עצמנו, עלינו לשמוע את זעקת מבקשי הדרך שבתוכנו ולחוש באמירה הנוקבת לגבי חיינו הרוחניים. עם כל הביקורת האמיתית על ההקצנה הדתית, עלינו לפתוח את ליבנו ולהסתכל בראי נפשנו. המימדים האיכותיים של קיום המצוות והקשר שלנו עם אלוקים חייבים לעבור להילוך גבוה יותר ולמצוא ביטויים נפשיים ורוחניים.

הימים הנוראים קוראים לנו להציב לעצמנו אתגר חדש. האתגר המתבקש הוא להפוך את אלוקים ממושג אבסטרקטי, רחוק, וגרוע מזה - שולי, למציאות החובקת-כל, הנותנת לנו חיות בכל רגע, האוהבת אותנו ומחכה לאהבתנו. לימוד התורה ועשיית המצוות שלנו חייבים להתלוות במתח רוחני הנובע מקשר אינטימי - אישי עם הקב"ה. במקום לדבר על תלות באלוקים, עלינו לפעול להרגיש את התלות; במקום להכיר במלכות שמיים, עלינו לחתור לחוש את כבוד מלכותו; במקום לעשות חשבון נפש בלבד, עלינו לשאוף לעמוד בחרדה בימי הדין ולהתרגש מהיחס האישי של הדיין עצמו.

כל אלו תלויים בשאלה כמה נרגיש בעומק את המילים שאנו חוזרים עליהן מאה פעמים ביום "ברוך אתה ה'...".

חבר אני לכל אשר יראוך עבודת ה' דרך החבורה

שיחה עם הרב דוב זינגר | ראש ישיבת מקור חיים

שאלה: מהי לדעתך הדרך להעמיק את תודעת עבודת ה' בחיינו?

אם העולם בנוי על שלושה עמודים - תורה, עבודה וגמילות חסדים, הרי שבעבור הראשון והאחרון קיימים מסלולי עיסוק ידועים, ואף התגבשו מסגרות מפוארות. הרוצה ללמוד תורה, גם אם הוא "בעל בית", יכול להצטרף ללומדי הדף היומי וכדומה. עבור מי שרוצה ליטול חלק במצוות גמילות חסדים יש אפשרויות של יוזמה אישית וגם מסגרות מרשימות של חסד שאפשר להצטרף אליהן.

לגבי העמוד השלישי המצב שונה - אין מקום או מסלול לאדם שמחפש להשתלם בעבודת ה'. אלו דברים העומדים ברומו של עולם, אך איננו מקדישים תשומת לב לכל נושא ההתפתחות הרוחנית האישית. בחברה שלנו מתקבל הרושם כאילו מי שמחפש רוחניות עליו לנסוע להודו. בסופו של דבר השולחן ערוך מתחיל ב"שיווית ה' לנגדי תמיד הוא כלל גדול בתורה... כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו, כשיבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול" (שולחן ערוך א', א'), זו המהות של האדם בעולמו! אבל המוסדות החינוכיים והתורניים שעוסקים בכך מיועדים במקרה הטוב לאנשים עד גיל 22-23, ואז אדם נכנס למסלול מקצועי ולימודי ואין לו מסלול של התקדמות אישית מעבר להישרדותו כאדם דתי. באופן פרדוקסאלי, לפעמים דווקא אנשים שלא למדו בישיבות לוקחים אחריות על עצמם ועוברים תהליכים של צמיחה דתית, משום שלא התרגלו לכך שהמסגרת תיקח אחריות על החיים הרוחניים שלהם. אך ככלל, בשפה התרבותית שלנו אין נוכחות לאתגר של התקדמות אישית בעבודת ה'.

בשנים האחרונות אני עסוק בניסיון של גיבוש חבורה המנסה לפתח ולהעמיק ביחד את עבודת ה', ועוסקת במה שר' נחמן קורא "לדבר עם חברו ביראת שמים". לעומת מנין מתפללים מקרי שמתארגן ב'שטיבל', שאיננו (בלשונו של הרב שטיינזליץ) אלא "מניין של עשרים רגליים", מדובר בחבורה של אנשים העוזרים אחד לשני בעבודת ה' שלהם. כשאנשים מפנים זמן לנושא הזה (החבורה מפנה בוקר שלם בשבוע לכך) יש תוצאות. קודם כל, יש הכנה לתפילה. ההכנה איננה לימוד דווקא, אנחנו נעזרים בכלים שונים של התכוונות, כלים רוחניים ופיזיים, ובבסיס עומדת הדרישה שאדם יתבונן ויפנים לעומק היכן הוא נמצא ולפני מי הוא עומד. מהו המקום הקיומי שאני עומד בו כרגע, בשעה זו שאני ניגש לתפילה, ומול איזה דימוי של ריבונו של עולם אני פותח בתפילה. הרי הקב"ה פושט צורה ולובש צורה - פעם נראה כבחור ופעם כזקן, פעם בפנים זועפות ופעם בפנים שמחות. כאשר אני פוגש אדם אחר, כדי להתקשר אליו ועל מנת שהמפגש יהיה משמעותי אני צריך לדעת היכן אני נמצא ובמה אני עסוק; וכך גם בתפילה: אתה עומד מול מלך מלכי המלכים הקב"ה - אך אתה אינו אותו האדם שהיית אך אתמול, על כן דרושה עבודה והתכוונות רצינית ומעמיקה לפני התפילה.

וכך בשיחות הר"ן סימן א:

יש

עוצמה ועומק

בשיתוף ובתמיכה

הקבוצתית,

התכנסות של פעם

בשבוע משפיעה

על התפילה של

כל השבוע

כי אני ידעתי כי גדול ה' ואדונינו מכל אלקים ... אני ידעתי דיקא, כי גדלת הבורא יתברך אי אפשר לומר לחברו ואפלו לעצמו אי אפשר לספר מיום ליום לפי מה שמזריח לו ומתנוצץ לו באותו היום. אינו יכול לספר לעצמו ליום שני הזריחה וההתנוצצות של גדלתו יתברך שהיה לו אתמול.

התפילה עצמה משעממת עבור הרבה אנשים, מפני שהיא נראית להם אחידה, ארוכה וחסרת חיים, והם אינם מבינים את התנועות הרוחניות השונות שמשתקפות בעמידה לפני ה' על חלקיה השונים. המקובלים תיארו את זה כביטוי לארבע העולמות (אצילות, בריאה, יצירה, עשייה), ובחבורה שלנו אנו גם משנים את צורת העמידה שלנו בשלבי התפילה השונים - פסוקי דזמרה, קריאת שמע וברכותיה, תפילת לחש ותחנון - בכל אחד מהם מתקיימת התרחשות שונה לחלוטין. אני מרגיש שאין זה עניין לחבורה אזוטריית בודדת, לדעתי יש דרישה גדולה בציבורים רחבים לתפילה כזאת שאינה מסמנת רק "וי" על חובת התפילה. בחבורה שלנו אנחנו לומדים לאחר התפילה קטעים בעלי אופי כזה המעניק השראה ובעצם ממשיך את אוירת התפילה והשפעתה למשך היום, ולעיתים גם לשבוע כולו. לאחר מכן, אחד מן החבורה נפתח בפני כולם ומשתף אותנו במידה לא מבוטלת של חשיפה עצמית כנה במקומו ובתהיותיו בעבודת ה'. יש עוצמה ועומק בשיתוף ובתמיכה הקבוצתית, כך שלא אחת התכנסות של פעם בשבוע משפיעה על התפילה של כל השבוע. אני מחפש דרך להקים בית שיהיו בו חבורות חבורות, מסוגים שונים. בית שיתן כלים ויקשר יחד כל מיני דרכים שאנשים עובדים בעזרתן על העוצמה של עבודת ה' שלהם.

בעולם המוכר לנו אנשים רבים מוכנים להשקיע זמן ואנרגיות בהתבוננות כזאת רק אם היא עוסקת בנושא חינוך, או לחילופין בזוגיות. אנשים מודאגים אם הילדים שלהם מתדרדרים, אך הם לא מבחינים בהתדרדרות ובהתדלדלות של החיים שלהם עצמם!

שאלה: האם אין בדרך זו חשש לנרקיסיום באצטלה דתית?

תשובה: לכן חשוב להכניס את זה לתוך מערכת של עבודת ה', ולחזק את הדברים על ידי העבודה בחבורה. עבודת ה' אינה יכולה להיות מנותקת מן החיים; אך מצד שני, בלי מודעות עצמית אין כלום. יש צורך לשכלל את הכישורים של האינטליגנציה הדתית שלנו. זה מחייב פיתוח תחושות כמו פליאה, רגישות, קדושה ועוד. לתפילה יש צורך בהרבה כישורים שיש לפתח. אני מאמין שככל שאדם יהיה מחובר יותר ומודע יותר לעצמו, ועבודת ה' שלו תגיע ממקום נכון יותר, כך הוא יהיה אנושי ורגיש יותר וממילא ייטול על עצמו גם מחויבויות חברתיות בהתאם. יש שאלה אמיתית כיצד להתקרב לנביאים - דרך התכנים שלהם או דרך עצם תכונת הנבואה. העובדה שהתכנים שלהם מקובלים גם על החילונים איננה מקרבת אותנו לעצם עניין הנבואה, ודיבור על "צדק חברתי" כחזון הנביאים איננו ממצה את המסר של הנבואה עבורנו, שזאת העבודה המיוחדת של תורת ארץ ישראל. אני חולם על חידוש תכונת הנבואה, על אנשים שיגביהו את קומתם הרוחנית ויגיעו למקום שממנו יצרו הנביאים. מתוך כך תבוא גם הבשורה חברתית הראויה מהמקום הנכון.

עד אז צריך לפתח שפה של עבודה על הרוח ופיתוחה, כך שאנשים לא יעבדו רק על שמירת הכושר הגופני שלהם (דבר המקובל לעבודה בצוותא גם אצל בני זוג), אלא ישקיעו מאמצים גם כדי שאופן אכילתם, למשל, תבטא יותר קדושה, או שהנהיגה בכביש תהיה גם היא מתוך עבודת ה'.

לית אתר פנוי מיניה

הרב יואל בן-נון

קיים פער עצום בין הצהרות חגיגיות על נוכחות מלאה של הקב"ה - הנוכח בכל מקום, המהווה את הכל והשולט בכל - לבין הדתיות המקובלת, הקובעת ומצמצמת את נוכחותו לתפילות ולבית הכנסת. בני ישיבות אולי מושכים אותו גם לבית המדרש. אבל החיים הרגילים שוטפים בחילוניותם הסתמית, ולא רק במקומות שאי אפשר לקרוא בהם בשם ה'. על כן אמר פעם אחד מחכמי הקיבוץ הדתי, דב רפל ז"ל, שאין כל טעם לכתוב "שיווייטי ה' לנגדי תמיד" במקום התפילה בבית הכנסת, וראוי לתלות פסוק זה דווקא בחדר האוכל.

חז"ל היו מודעים מאד לבעיה זו, שאיננה מודרנית במיוחד, וקבעו שורה ארוכה של ברכות כדי לבטא את מציאות ה' בכל. מעניין לשאול מדוע קבע רבי יהודה הנשיא את מסכת ברכות בראש סדר זרעים, הגדוש בהלכות השדה, וחיבר בה קריאת שמע ותפילה, ברכות סעודה וברכות ראייה, אך לא הכניס לתוכה צייצית ותפילין, ואף לא את סדרי בית הכנסת. התשובה לדעתי נעוצה ברצונו של רבי להנחיל לכל היוצאים לשדה בהשכמה, שהם הרוב הגדול, את הקריאה בשם ה' בדרך לשדה, בסעודה, ובכל אשר הם רואים בדרכים. בבית הכנסת הקדום, בימי המשנה, ישבו 'עשרה בטלנים' - בדרך כלל הזקנים - שכבר לא יצאו לשדה. רק בתלמודה של בבל התקשרה מסכת ברכות לשבת ולמועדים, בדרך להלכות 'אורח חיים' בטור ובשולחן ערוך, שפותחות בעבודת ה' בתפילת בית הכנסת, ומובילות לשבת ולמועדים.

יראי ה' בדורות האחרונים צעדו שלב נוסף, ורובם נמנעים מלברך את רוב הברכות שתיקנו חז"ל בפרק החותם של מסכת ברכות; וזאת אף שנקבעו בהלכה באין חולק. רוב רובו של 'עולם התורה' מעדיף להניח את חיי העולם בחילוניותם, ולצמצם את השכינה לבית הכנסת ולבית המדרש. להלן שורה של דוגמאות: